

EMIGRANȚII ȘI PRIZONIERII ROMÂNI DIN FRANȚA (1917-1919) ÎN LUPTA PENTRU ÎNTREGIREA STATALĂ A ROMÂNIEI (II)

Demersurile pentru organizarea legiunii ardeleni au întâmpinat în continuare numeroase greutăți, datorate atât altor priorități generate de evoluția războiului, cât și resentimentelor pricinuite în tabăra Aliaților occidentali de pacea încheiată de România cu Puterile Centrale. Factorii responsabili din guvernul de la Paris și din conducerea armatei franceze apreciau că, în acel moment, constituirea unei formațiuni române de voluntari nu prezenta nici un interes politic sau militar real, singurul rezultat ce putea fi obținut fiind de a face ca drapelul românesc să fie văzut mai departe alături de cele ale Antantei. Pentru aceasta era însă suficient să fie organizate mici unități, companii și batalioane sau cel mult regimente de ardeleni și bucovineni, care să fie încadrate în armatele Antantei, fie pe frontul francez, fie pe frontul italian¹.

Un sprijin mai important a fost primit de români din partea presei franceze de diverse orientări, ziarul *Le Petit Parisien*, de pildă, făcându-și cunoscută opinia într-un articol intitulat *Le legions roumaines sur le front occidental*². Un alt periodic, ziarul *L'Événement*, își încunoștiința cititorii că mii de prizonieri români din Italia se organizaseră în vederea luptei împotriva “patriei vitrege” austro-ungare, solicitând oficialităților de la Paris să nu negligeze nici ele chestiunea voluntariatului, cu atât mai mult cu cât “Franța avea strânse legături de afinitate cu România”³. Și-au făcut auzit cuvântul și câteva personalități de prim rang ale vieții politice și cultural-științifice franceze, între care Albert Thomas, Franklin-Bouillon și alți membri ai Comitetului franco-român de la Paris. La insistențele acestora, primul ministru Georges Clemenceau a cerut atașatului militar francez în Rusia să întreprindă demersuri pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului (guvernul bolșevic) pentru a facilita aducerea în Franța a prizonierilor români care optaseră pentru continuarea luptei împotriva Puterilor Centrale în calitate de voluntari și care, în mod justificat, se simțeau acum amenințați de consecințele pe care le puteau avea asupra lor prevederile Păcii de la Brest-Litovsk. La rândul său, generalul Henri M. Berthelot, în calitate de șef al fostei Misiuni Militare Franceze în România, a solicitat Comitetului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina, care funcționa la Paris sub președinția lui Traian Vuia, să insiste pe lângă autoritățile franceze în vederea deplasării voluntarilor români din România și Rusia pe frontul de vest. Totodată, generalul Iliescu a cerut sprijinul conducerii armatei franceze, anunțându-l pe generalul

---

¹ AMU: Ciugudean, corespondență.

² ANB: fond Casa Regală.

³ BAR: Arhiva Octavian Tăslăuanu; LR 1918, 31 august.

Alby că numărul românilor care se puneau la dispoziția sa în vederea creării legiunii transilvane creștea zi de zi, prin urmare, momentul ar fi deosebit de prielnic unei asemenea organizări. Aproximativ în aceeași perioadă, în iulie 1918, ministrul de externe Stephen Pichon îl înștiința pe Clemenceau că primise o telegramă din partea lui Constantin Diamandy – fostul ministru al României în Rusia, recent expulzat de autoritățile bolșevice –, prin care îl înștiința că în capitala Suediei se găseau câteva zeci de ardeleni și bucovineni care reușiseră să se refugieze din Rusia și așteptau să fie încadrați în legiunea transilvăneană sau în armatele aliate⁴.

Evenimentele declanșate în fostul imperiu al țărilor de puciu bolșevic de la Petrograd au avut însă consecințe nefaste asupra prizonierilor români care hotărâseră să continue acțiunea inițiată de confracții lor de la Darnița Kievului și se organizaseră, începând din august 1918, într-un al doilea Corp de Voluntari, cu scopul de a ajunge, alături de voluntarii ceho-slovaci, sârbi și polonezi, pe frontul de vest pentru a continua în armatele Antantei lupta împotriva Puterilor Centrale. Intrați în conflict cu puterea sovietică, drumul lor de-a lungul Siberiei spre țărmurile Oceanului Pacific în vederea îmbarcării pentru Europa s-a prelungit mult după încheierea războiului mondial, până în primăvara anului 1920. Deoarece țelul suprem al voluntarilor, unitatea deplină a statului român, era de acum înfăptuit, unicul lor gând devenise întoarcerea grabnică la familiile și locurile natale de atâta vreme părăsite⁵.

În privința proiectului organizării unor unități de voluntari români în SUA și aducerea lor în Franța pentru a fi încadrate într-o Legiune românească unică, au fost întâmpinate de asemenea numeroase greutăți. Încă în iunie 1917, ambasadorul Saint Aulaire, la solicitarea guvernului Brătianu și sub impresia favorabilă a înnoirilor vizibile pe care le cunoștea armata română, poate nu în ultimul rând și sub efectul entuziasmului stârnit de sosirea la Iași a primului detașament de voluntari ardeleni și bucovineni din Rusia (7 iunie 1917), a insistat ca guvernul său să acorde sprijin diplomatic pentru misiunea ardeleană (Vasile Lucaciu, Vasile Stoica, Ioan Moța) trimisă în SUA pentru amplificarea propagandei naționale românești⁶.

În așteptarea unor realizări concrete pe linia organizării legiunii de voluntari, rămâneau în continuare eforturile presei și ale unor personalități angajate în campania de popularizare a dezideratelor și realităților cu care se confruntau românii din Regat și din teritoriile înstrăinate. În acest sens revista *La Transilvanie* a publicat un lung șir de știri despre diverși militari și civili români care doreau să se angajeze în luptă. Se aducea la cunoștința opiniei publice, de pildă, faptul că locotenentul bucovinean S. Ursulescu, după ce luptase în armata română în campaniile din 1916 și 1917, hotărâse să plece în Franța împreună cu căpitanul Popescu, locotenentul aviator Drăgușanu și locotenentul Bunea, pentru a continua lupta întreruptă de pacea României cu Puterile Centrale. În drumul lor

⁴ BAR: Arhiva Octavian Tăslăuanu; LR 1918, 31 august.

⁵ Șerban 2003.

⁶ 1918 la români 1983, p. 15; Popa și Hașdeu 1978, p. 779-784.

presărat cu numeroase peripeții, au străbătut Rusia zguduită de războiul civil, Scandinavia și Marea Nordului, călătorie în cursul căreia locotenentul Buna și-a pierdut viața⁷. Se adăugau apoi informații despre tineri români care studiau în Franța și despre alți români aflați în serviciul armatei franceze, care cereau și ei să lupte pentru țară într-o unitate națională de voluntari⁸. Conform mărturiilor documentare, relativ mare a fost și numărul militarilor francezi, în majoritate membri ai fostei Misiuni Militare Franceze din România, care solicitau primirea în Legiunea română, exprimându-și cu acest prilej sentimentele de afecțiune față de români și cauza lor națională⁹.

În iunie 1918, reprezentanții statelor Antantei s-au întrunit la Versailles în cadrul unei conferințe interaliate, prilej cu care au fost exprimate și unele aprecieri favorabile cu privire la eforturile naționalităților din Austro-Ungaria în lupta împotriva Puterilor Centrale. Vizibila schimbare de atitudine față de popoarele dominate din monarhia dualistă a fost determinată, după câte se părea, îndeosebi de declanșarea revoltei antibolșevice a Corpului Voluntarilor Ceho-Slovaci din Rusia, privită ca o contribuție efectivă la efortul destinat victoriei finale în războiul mondial. S-a apreciat că trupele de voluntari, pe lângă faptul că participau nemijlocit la operațiunile armatelor aliate, produceau și un efect psihologic demn de luat în seamă asupra armatei austro-ungare, accentuând slăbiciunile tot mai evidente ale acesteia. Drept urmare, la 3 iulie premierul italian Vittorio Orlando a comunicat delegației române pe care a primit-o în audiență la sediul său din Versailles că, în urma unor întrevederi cu Simion Mândrescu, autorizase începerea acțiunii de organizare a prizonierilor români din țara sa într-o mare unitate de voluntari. Pentru început, 12 ofițeri români din grupul concentrat în orașul Cittaducale erau autorizați să viziteze lagărele de prizonieri în scopul constituirii efectivelor legiunii. Urmând exemplul guvernului de la Roma, guvernul francez a procedat într-un mod asemănător, astfel că ofițerii recrutori trimiși în diverse regiuni ale Franței au alcătuit liste de angajamente care au fost apoi prezentate Ministerului de Război de la Paris¹⁰. Ca urmare, s-a dispus ca o parte a românilor înrolați ca voluntari să fie concentrați într-un singur lagăr, urmând să fie echipați și instruiți în vederea misiunii pe care și-o asumau¹¹.

Trebuie spus însă că întârzierea exasperantă a acțiunii de organizare a voluntarilor din Franța nu s-a datorat numai ezitărilor factorilor de decizie din această țară ci și, în bună măsură, neînțelegerilor ivite între diversele grupări ale emigrației române, ca de pildă între partizanii lui Traian Vuia din cadrul Comitetului Național și o parte a membrilor coloniei române din Paris sau între fruntașii români din Franța și cei din Italia. De regulă, divergențele se datorau unor chestiuni de prioritate și preponderență. Profesorul Simion Mândrescu,

⁷ LT 1918, 15 octombrie.

⁸ Toderășcu 1962, p. 235; Popeangă, 1993, p. 237.

⁹ ANB: fond general Dumitru Iliescu.

¹⁰ LT 1918, 1 noiembrie.

¹¹ LT 1918, 1 noiembrie.

bunăoară, era de părere că legiunile trebuie să aibă o componentă exclusiv transilvăneană și bucovineană, pentru a sublinia o dată în plus dorința românilor din Austro-Ungaria de a se elibera prin propriile forțe de sub stăpânirea străină. Prezența românilor din Regat în rândul unităților de voluntari – credeau el și partizanii săi – putea fi interpretată în Occident ca o tentativă a statului român de a-și alipi cu forța cele două provincii din monarhia dualistă, ignorând voința populației de aici. Pe de altă parte, cei din jurul lui Traian Vuia apreciau că, tocmai datorită semnificației politice pe care trebuia să o aibă voluntariatul, era necesar ca în unitățile ce urmau să ia ființă să fie încadrați cât mai mulți români aflați în statele vestice, indiferent de locurile lor de origine. Ar fi fost, după convingerile lor, o modalitate de a demonstra și pe această cale conducătorilor și opiniei publice occidentale unitatea de voință a românilor de pretutindeni și, prin urmare, justetea dezideratelor pe care le slujeau¹².

Însumate celorlalte cauze enumerate mai sus, aceste disensiuni au făcut ca, spre deosebire de unitățile de voluntari ale altor naționalități din imperiul austro-ungar, aflate în faze mult mai avansate de organizare, constituirea legiunilor românești din țările vest-europene să întârzie dincolo de cele mai pesimiste așteptări. Pentru a se ajunge la un consens între grupările emigrației române a fost nevoie de intervenția unor personalități din statele aliate, de noi impulsuri din partea românilor deja înrolați în armata franceză și de exemplul pe care îl dădeau prizonierii români, în majoritate oameni simpli din satele Transilvaniei și Bucovinei, care n-au încetat să ceară înrolarea lor într-o unitate de voluntari de sine-stătătoare. Drept urmare, Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Bucovina s-a reunit într-o adunare generală sub președinția lui Louis Marin, cunoscut simpatizant francez al cauzei românești, hotărându-se ca în fruntea acestui organism să fie numit dr. Ion Cantacuzino, iar ca vicepreședinți să fie desemnați transilvănenii Octavian Goga (așteptat să sosească din România), Vasile Lucaciu (sosit din SUA), Traian Vuia (fost președinte al Comitetului) și Simion Mândrescu¹³. Făcându-se ecoul celor însuflețiți cu acest prilej de noi speranțe, ziarul *La Roumanie* publica la câteva zile după adunare, în 8 august 1918, articolul *Legiunea Română*, în care sublinia că “Unirea ardelenilor și a românilor din Vechiul Regat urma să se realizeze în cadrul legiunii, al cărei scop era ca drapelul românesc să continue a fâlfâi pe câmpurile de luptă alături de cele ale tuturor aliaților”¹⁴.

Sosirea grupului Take Ionescu la Paris, în iulie 1918, a impulsionat în mod vizibil acțiunea românească în statele occidentale. Demersurile prestigiosului om politic român pe lângă guvernele Franței și Marii Britanii, ca și contactele sale personale cu diverse personalități influente ale vieții publice din aceste țări, au determinat o evidentă modificare a atitudinii față de România și față de dezideratele ei naționale¹⁵. În același timp, prezența lui Take Ionescu a contribuit

¹² Moroianu 1929; Mândrescu f. a.

¹³ LT 1918, 1 noiembrie.

¹⁴ LR 1918, 8 august.

¹⁵ LR 1918, 15 august.

la atenuarea disensiunilor din rândurile emigrației române. La sfârșitul lunii august, profesorul Ermil Pangrati a transmis în cadrul unei întruniri a Coloniei române din Paris un apel călduros la unirea tuturor forțelor în folosul cauzei comune, iar Vasile Lucaciu, ca președinte al “Ligii pentru unitatea politică a tuturor românilor” și dr. Ion Cantacuzino, în calitate de președinte al “Federației Unioniste”, cărora li s-au adăugat mulți alți reprezentanți ai românilor de peste hotare, au insistat la rândul lor pentru adoptarea unei conduite unitare care să-i facă pe români mai credibili în fața oficialităților din statele aliate¹⁶. Pe aceeași poziție de solidaritate națională s-au situat și majoritatea frunțașilor români aflați în Italia, îndeosebi inițiatorii voluntariatului în rândul prizonierilor din armata austro-ungară. Prin declarația din 4 septembrie 1918 a profesorului Simion Mândrescu și prin apelul semnat de locotenentul Zaharie Babeu, în numele ofițerilor concentrați la Cittaducale și al celor circa 20.000 de prizonieri români din Italia, ei propuneau formarea “unui mare Comitet din voluntarii de pretutindeni, alături de Comitetul de acțiune al Românilor din Transilvania, Banat și Bucovina”¹⁷.

Ca urmare a acestei schimbări de atitudine a diverselor grupări ale emigrației române, în cadrul unei întruniri desfășurate în 6 septembrie 1918 la sediul Coloniei române din Paris de pe Avenue de Champs Elisées, nr. 114, s-a luat hotărârea constituirii unui organism politic reprezentativ destinat să susțină “pe lângă guvernele țărilor aliate și în fața opiniei publice mondiale interesele rasei românești”¹⁸. Acesta a luat ființă la 3 octombrie, sub numele de Consiliul Național al Unității Române. Președinte a fost ales Take Ionescu, vicepreședinți ardelenii Octavian Goga și Vasile Lucaciu împreună cu profesorii universitari bucureșteni Constantin Angelescu și Jean Th. Florescu, iar ca membri au fost desemnați cunoscuți reprezentanți ai elitei intelectuale românești din Regat și din teritoriile supuse Austro-Ungariei aflați în Europa occidentală¹⁹.

Încă din zilele imediat următoare, preocuparea de căpetenie a Consiliului a fost recunoașterea sa de către guvernele statelor apusene ca reprezentant de drept al poporului român, îndrituit să exprime voința acestuia și să-l reprezinte în toate împrejurările, până când în țară va fi restaurată o guvernare acceptată de românii de pretutindeni. Primul care a recunoscut forumul românesc de la Paris a fost guvernul francez, la 12 octombrie 1918, urmat de guvernul american (5 noiembrie), guvernul britanic (11 noiembrie) și cel italian (22 noiembrie)²⁰.

În cadrul Consiliului Național al Unității Române s-au format mai multe comisii cu diverse atribuții. Una dintre ele, avându-i în componență pe Octavian Goga, Vasile Lucaciu, Constantin Angelescu și Jean Th. Florescu, și-a asumat ca misiune principală organizarea Legiunii române din Franța. Concomitent, o seamă de reprezentanți ai Comitetului Național al Românilor din Transilvania,

¹⁶ LR 1918, 5 septembrie.

¹⁷ LR 1918, 8 septembrie.

¹⁸ Xenii 1933, p. 368.

¹⁹ LT 1918, 15 octombrie; Moroianu 1929, p. 269.

²⁰ LT 1918, 15 octombrie.

Banat și Bucovina, condus de Traian Vuia, au obținut aprobările necesare din partea autorităților franceze pentru a vizita lagărele în care erau internați prizonierii români. În această acțiune au fost sprijiniți de câțiva ofițeri francezi, între care colonelul Maurice Desprez, fost atașat militar la București, și locotenentul Mario Roques, până la război profesor de limba română la Sorbona. Printre lagărele cercetate sunt consemnate cele din localitățile Bordeaux, Givors, Marseille, Saint Nazaire, La Rochelle, Vaas, Valbonne și Mantérre, de unde au fost recrutați din primele zile 135 de soldați dornici să se înroleze în legiune²¹. Stimulați de acest rezultat, Traian Vuia și Dimitrie Drăghicescu au solicitat desemnarea unei garnizoane care să constituie baza de concentrare a viitorilor voluntari, demersul lor fiind sprijinit de tot mai multe personalități ale vieții politice și cultural-științifice franceze, precum și de numeroși ofițeri simpatizanți ai cauzei românești. Sub astfel de impulsuri, Marele Stat Major francez a desemnat ca loc de cantonament, echipare și instrucție pentru români o mică localitate izolată din zona de sud-vest a țării, în apropiere de frontiera cu Spania și de țărmul Oceanului Atlantic²². Deoarece printre foștii prizonieri nu se afla nici un ofițer român, instruirea voluntarilor a fost făcută de ofițeri și subofițeri francezi. După mărturia fostului voluntar Marius Ciugudean, românii nu au putut accede decât până la gradul de sergent, deoarece autoritățile franceze au refuzat să recunoască gradele din armata austro-ungară. În compensație însă, s-a acceptat ca chiar și voluntarii cu gradul de sergent să poată prelua comanda unor plutoane sau chiar companii din cadrul legiunii²³, atunci când ea va fi angajată în luptă într-unul din sectoarele frontului de vest.

Ca o încununare a tuturor acestor eforturi, în ziua de 22 octombrie 1918, președintele Raymond Poincaré a emis decretul oficial de constituire a Legiunii Române din Franța, în baza căruia autoritățile superioare ale armatei franceze au dispus ca voluntarii să fie incluși în regimentul de marș al Legiunii Străine din Lyon. S-a hotărât ca românii să fie reuniți temporar în garnizoana Paris, pentru ca apoi să fie plasați în subzistența Batalionului 26 de Vânători din Vincennes²⁴. Ordinul Marelui Stat Major francez preciza că subunitățile Legiunii Române vor cuprinde militarii originari din Transilvania care se aflau deja în serviciul armatei franceze, prizonierii capturați pe frontul sârbesc sau pe cel de la Salonic, transilvănenii și bucovinenii proveniți din țările aliate sau neutre. Uniformele voluntarilor erau identice cu cele ale Legiunii Străine, la care se adăugau cocarde și insigne în culorile naționale românești. Ca și în etapa anterioară, instrucția urma să fie condusă de ofițeri și subofițeri francezi, iar pe parcurs, pe măsura perfecționării pregătirii soldaților, la comanda subunităților puteau fi numiți ofițeri și subofițeri români, fie avansați în grad din rândul voluntarilor, fie sosiți din România²⁵.

²¹ AMU: Ciugudean, corespondență, mss; Porțeanu 1973, p. 12.

²² AMU: Ciugudean, mss, p. 39.

²³ AMU: Ciugudean, mss, p. 39-40.

²⁴ RM 1919, 14 ianuarie.

²⁵ AMU: Ciugudean, mss, p. 40-41.

Deoarece, după Armistițiul de la Compiègne din 11 noiembrie 1918, luptele de pe frontul de vest au încetat, consemnându-se de fapt încheierea războiului mondial, Legiunea Română din Franța nu a mai avut prilejul să participe la efortul final pentru înfrângerea Puterilor Centrale. În aceste condiții, ca și în cazul voluntarilor din Italia, organizația militară română nu mai putea avea alt obiectiv decât plecarea neîntârziată spre țară, unde se derulau febril evenimentele ce marcau înfăptuirea unității depline a statului român.

Un moment notabil din această ultimă fază a existenței Legiunii a fost apariția în capitala Franței, începând din 7 ianuarie 1919, a gazetei *România Mare*, care își continua în acest fel sub redacția aceluiași Sever Bocu activitatea desfășurată în Rusia din iulie până în decembrie 1917²⁶. Așa cum la Kiev se intitulase organ de presă al Corpului Voluntarilor Români din Rusia, la Paris și-a luat ca subtitlu *Foaie a voluntarilor și soldaților români din Franța*, militând cu deosebire pentru repatrierea celor înscrși în Legiune și a prizonierilor aflați încă în lagăre. Având în vedere perioada în care a apărut, *România Mare* s-a angajat mai ales în campania de informare a guvernelor occidentale, a trimișilor acestora la Conferința de Pace care și-a deschis lucrările la Paris cu privire la realitățile românești și la justetea dezideratelor naționale ale românilor. Referitor la problema reîntoarcerii românilor în patrie, profesorul brașovean Nicolae Bogdan nota în articolul "Repatrierea", publicat în paginile gazetei, că "în lagărele din Germania prizonierii români au fost vizitați de o comisie militară și apoi aduși în Franța"²⁷, urmând să fie pregătiți pentru plecarea spre țară. La fel trebuia să se procedeze și cu românii aflați în captivitate în regiunile militare franceze 12 (Roanne-Loire) și 14 (Lyon). În cazul acestora, articolul preciza că majoritatea aparținuseră regimentelor austro-ungare 21 Sibiu, 22 Vârșeț, 23 Cluj și 24 Brașov și că ei ceruseră insistent înrolarea în Legiunea Română, aflându-se sub influența unor ofițeri de rezervă, intelectuali din viața civilă angajați activ în anii premergători războiului în mișcarea pentru emanciparea națională a românilor din teritoriile stăpânite de Austro-Ungaria²⁸.

Este lesne de înțeles că românii aflați în Franța au luat cunoștință cu emoție și bucurie de evenimentele desfășurate în toamna anului 1918 în Bucovina și Transilvania, iar actele istorice de la 28 Noiembrie și 1 Decembrie de la Cernăuți și Alba Iulia le-au considerat, după mărturiile existente, o încununare a uriașului efort general-românesc, inclusiv a propriilor lor acțiuni desfășurate pe meleaguri străine. Publicațiile românești de la Paris, în frunte cu ziarul *La Roumanie*, s-au străduit să prezinte și să comenteze pe larg știrile sosite din țara întregită, calificând unitatea națională, cu entuziasmul patetic propriu epocii, drept providențială și hotărâtoare pentru destinele românilor despărțiți până atunci de patria lor naturală, ca de altfel pentru soarta întregii națiuni române.

²⁶ Șerban 2004.

²⁷ RM 1919, 14 ianuarie.

²⁸ RM 1919, 14 ianuarie.

După înfăptuirea Unirii, o parte a emigrației române din Franța s-a întors în țară, în vreme ce alți reprezentanți ai elitei politice și intelectuale au rămas să-și continue activitatea în cadrul Consiliului Național al Unității Române și la redacțiile publicațiilor românești ce continuau să apară la Paris. Efortul pe care și-l asumau era extrem de necesar în condițiile desfășurării Conferinței de Pace, chemată să hotărască inclusiv în problema statelor nou constituite sau întregite pe seama teritoriilor defunctei monarhii austro-ungare.

Îndată după înființarea lor, la 2 decembrie 1918, Marele Sfat Național și Consiliul Dirigent al Transilvaniei, urmărind organizarea unei forțe militare proprii, capabile să opună rezistență în fața unor posibile provocări sau agresioni din partea fostelor autorități, au considerat necesară repatrierea cât mai grabnică a voluntarilor din Rusia, Italia și Franța. La 25 ianuarie 1919, generalul Henri Mathias Berthelot, aflat în cunoscutul său periplu transilvănean din decembrie 1918 – ianuarie 1919, în cursul căruia a avut convorbiri la Sibiu cu Iuliu Maniu și cu alți membri ai Consiliului Dirigent, comunica guvernului francez că autoritățile românești provizorii din acest teritoriu recent alipit României solicitau ca “austriecii transilvăneni prizonieri în Franța și Italia să fie repatriați cât mai curând posibil”. Răspunsul primit de Berthelot și adus la cunoștința guvernului din București și a Consiliului Dirigent de la Sibiu înștiința că prizonierii români din Franța erau încorporați treptat în Legiunea Română, urmând să fie expediați în România pe măsură ce se vor asigura mijloacele necesare transportului²⁹.

Este de constatat, așadar, că organizația militară a voluntarilor români din Franța nu era constituită nici la sfârșitul anului 1918, deși războiul mondial se încheiase de peste o lună. În mod oficial, Legiunea Română a luat ființă având ca nucleu detașamentul concentrat în fortul Sucy din vecinătatea Parisului, care număra la sfârșitul lunii februarie 1919 circa 565 soldați, 41 de caporali și 20 de subofițeri români, având ca instructori 4 ofițeri, 10 subofițeri și 13 soldați francezi³⁰. În ziua de 2 martie, profitând de prezența delegației române sosite la Conferința de Pace, a avut loc solemnitatea înmânării drapelului Legiunii. Erau prezenți șeful guvernului român, Ion I. C. Brătianu, Alexandru Vaida Voievod, din partea Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Octavian Goga, Caius Brediceanu, colonelul Ionescu Munte, atașatul militar al României pe lângă Consiliul Militar Interaliat de la Versailles, reprezentanți ai Consiliului Național al Unității Române, Comitetului Național al Românilor din Transilvania, Banat și Bucovina și Coloniei Române din Paris, personalități ale vieții publice franceze, ofițeri ai armatelor aliate, un numeros public. Drapelul tricolor românesc a fost înmânat Legiunii, în mod simbolic, de ardeleanul Vaida Voievod, reprezentantul noilor autorități instaurate în Transilvania după înfăptuirea actului de la 1 Decembrie 1918. Răspunzând cuvintelor adresate de acesta voluntarilor, sergentul Romul

²⁹ AMU: Ciugudean, corespondență; GV 1923, 15 septembrie; Stan și Șerban 2001, p. 165-181.

³⁰ AMU: Ciugudean, mss, p. 14.

Barbu, a subliniat în numele camarazilor săi că luptătorii Legiunii așteaptă nerăbdători repatrierea, pentru “a se pune la dispoziția României Mari”³¹.

Îndată după festivitatea din fortul Sucy, un prim detașament numărând 425 de voluntari a plecat spre portul Marseille de la Marea Mediterană în vederea îmbarcării pentru repatriere, iar în iunie 1919 a fost expedit spre România ultimul grup, format din voluntarii concentrați în garnizoana Vincennes. Autoritățile franceze au luat toate măsurile pentru asigurarea cazării pe timpul staționării lor în diverse stații feroviare, ca și pentru asigurarea hranei până la sosirea la destinație, în portul Constanța. Iată, în continuare, o relatare a repatrierii primului eșalon al Legiunii Române din Franța, aparținând fostului voluntar Marius Ciugudean: “În fine, la începutul lunii martie a sosit marea noastră bucurie, plecarea în patrie, deocamdată a batalionului 2, din Sucy en Brie, din care făceam și eu parte. Ne-am luat rămas bun cu emoție și lacrimi în ochi de la camarazii noștri din batalionul 1 și am plecat cu trenul de la Paris la Marsilia, în echipament greu de război, cu tot ce era necesar, fiindcă Transilvania deși unită cu România nu era pacificată înspre Ungaria. La Marsilia ne-am îmbarcat pe un vapor românesc, trimis în întâmpinarea noastră, cu care am făcut vreo zece zile până la Constanța, cu escale de câte o zi, două în porturile Messina-Sicilia, Pireu-Grecia și Constantinopol, care era atunci sub control internațional. Zece cuirasate de cel mai mare tonaj staționau în rada portului, cu uriașele tunuri îndreptate spre oraș. Erau câte două cuirasate franceze, engleze, italiene, americane și japoneze. Spectacolul acestor uriași marini din rada portului, mai ales seara când erau luminați, era pe cât de impresionant pe atât de grandios. De la Constanța ne-am continuat drumul pe mare și Dunăre până la Galați, unde s-a descărcat tot ce aveam pe un tren de marfă, cu care am ajuns la Sibiu unde ne-am pus la dispoziția Comandamentului trupelor din Transilvania”³².

Cu excepția unui mic număr de voluntari aflați sub tratament medical, repatrierea ultimilor foști prizonieri români din Franța s-a încheiat la 20 iunie 1919, odată cu sosirea la Constanța a batalionului 1 al Legiunii, îmbarcat în portul Toulon. În scurt timp au fost expediați în România și cei tratați în spitalele militare franceze, așa încât la 10 iulie se putea consemna oficial dizolvarea Legiunii Române din Franța. Își înceta astfel existența, după Corpul Voluntarilor Români de la Kiev și Legiunea Română din Italia, încă o organizație militară a românilor din teritoriile supuse Austro-Ungariei, ale cărei eforturi au avut drept unic obiectiv înfăptuirea unității politico-statale a tuturor teritoriilor românești.

IOAN I. ȘERBAN

³¹ LT 1919, martie-aprilie.

³² AMU: Ciugudean, mss, p. 11-12

**ROMANIAN EMIGRANTS AND PRISONERS IN FRANCE (1917-1919)
AND THE STRUGGLE FOR ROMANIA'S STATE COMPLETION (II)**

SUMMARY

The author discusses the difficulties met by the attempt of organizing a military group of Romanian voluntaries and war prisoners in 1917-1919. The intention was that this military group would participate in the battles on the west front, supporting in this way Entente's cause in the conditions of Romania's capitulation through the peace treaty from Bucharest (1917). The action of organization was delayed due to hesitations of Entente's decision making staff on the one hand, and by the disagreements of the Romanian emigration, on the other. The movement for organization received a new boost through the formation on 6 September 1918 of a National Council of Romanian Unity in Paris. One of the commissions of the Council assumed as its main task the organization of a Romanian Legion in France. The Legion was formed on 22 October 1918, through an order of the President Raymond Poincaré, but did not have the chance to participate in the effort of defeating the Central Powers. Its only mission remained the repatriation in order to support the Romanian authorities confronted with the danger of attacks in the newly united territories. The repatriation took place in June-July 1919.

Abrevieri bibliografice

- AMU - Arhiva Muzeului Unirii, Alba Iulia: Corespondența lui Marius Z. Ciugudean despre Legiunea Română din Franța, inv. 6763; Marius Z. Ciugudean, *Istoricul înființării Legiunii Române din Franța*, mss., inv. 6574.
- ANB - Arhivele Naționale București, fond *Casa Regală*, dosar 90/1918.
- BAR - Biblioteca Academiei Române, Secția msse., Arhiva Octavian Tăslăuanu, mapa IX, mss. 30.
- GV 1923 - *Gazeta Voluntarilor*, Cluj, I, nr. 45 din 15 septembrie 1923.
- LR 1918 - *La Roumanie*, Paris, I, nr. 30 din 8 august 1918; nr. 31 din 15 august 1918; nr. 33 din 31 august 1918; nr. 34 din 5 septembrie 1918; nr. 35 din 8 septembrie 1918.
- LT 1918 - *La Transylvanie*, Paris, I, nr. 11 din 15 octombrie 1918; nr. 12 din 1 noiembrie 1918.
- LT 1918 - *La Transylvanie*, Paris, II, nr. 20-21 din martie-aprilie 1919.
- Mândrescu f. a. - Simion Mândrescu, *În Franța și Italia pentru cauza noastră (27 septembrie – 7 ianuarie 1919)*, București f. a.
- Moroianu 1929 - George Moroianu, *Luptele de emancipare ale românilor din Austro-Ungaria în lumină europeană*, București 1929.
- Porțeanu 1973 - Alexandru Porțeanu, "L'activité d'un grand homme de science roumain: Traian Vuia", în *RRH*, XII, nr. 2/1973.
- Popa și Hașdeu - Luana Popa, Traian Hașdeu, "Din corespondența secretă a ambasadorului Franței în România în 1917", în *Cumidava*, 1978.
- Popeangă 1993 - Vasile Popeangă, "Voluntarii bănățeni în lupta pentru făurirea României Mari", în *Ziridava*, 1993, nr. XVIII.
- RM 1919 - *România Mare*, Paris, I, nr. 27 din 14 ianuarie 1919.
- Stan și Șerban 2001 - Constantin I. Stan, Ioan I. Șerban, "Călătoria generalului Henri M. Berthelot în Transilvania și Banat (decembrie 1918 – ianuarie 1919)", în *Apulum*, 2001, nr. XXXVIII/2.
- Șerban 2004 - Ioan I. Șerban, "Gazeta "România Mare" organ de presă al Corpului Voluntarilor Români din Rusia (iulie-decembrie 1917)", în *AUA*, series *Historica*, 2004, nr. 7.
- Șerban 2003 - Ioan I. Șerban, *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului (1916-1919)*, Alba Iulia 2003.
- Toderașcu 1962 - Constantin Toderașcu, "Evoluția voluntariatului în anii 1916-1918", în *Oastea cea Mare*, București 1962.
- Xeni 1933 - C. Xenii, *Take Ionescu (1858-1922)*, București 1933, p. 368.